

Een internationale benadering van de verwerking van pensioenen in de jaarrekening (deel 2)

Prof. H.L. Brink

7 Inleiding (deel 2)

In deel 1²¹ is aandacht besteed aan een aantal algemene 'accounting grondslagen' voor de verwerking van pensioenen in de jaarrekening. Vervolgens werden 'internationale regelingen' besproken, in het bijzonder de Amerikaanse regelgeving. In het laatste hoofdstuk van deel 1 werden een aantal 'normen' ontwikkeld voor de toepassing van de Amerikaanse regelgeving in de Nederlandse situatie in het bijzonder

- de Amerikaanse regelgeving getoetst aan de Nederlandse wetgeving;
- aanvullingen op de Amerikaanse regelgeving in verband met typisch Nederlandse situaties;
- het behandelen van de overgang op een internationale benadering als een stelselwijziging.

In dit tweede deel zullen eerst de toepassingen van Philips, Shell en Unilever worden beschreven en geanalyseerd. Vervolgens worden deze toepassingen getoetst aan de in hoofdstuk 6 ontwikkelde 'normen'. Ter afsluiting worden dan nog enige gedachten gegeven voor een verbeterde al dan niet 'internationale' benadering van de verwerking van pensioenen in de jaarrekening.

8 De internationale benadering door Philips

Philips paste ingaande 1986 FAS 87 toe op haar Amerikaanse deelnemingen. Dit leidde in dit jaar

tot een extra bate van 112 miljoen gulden. Deze wijziging is door analisten kennelijk niet opgemerkt (althans ik heb dat nergens gevonden). Ingaande 1989 wordt FAS 87 integraal toegepast. Deze stelselwijziging werd als volgt verwoord als deel van de toelichting op de post 'salarissen en lonen' (Jaarrekening 1989, pagina 12):

Tot nu toe werden de kosten voor pensioen-aanspraken die zijn ondergebracht in afzonderlijke pensioenfondsen in het algemeen berekend op basis van de aan pensioenfondsen afgedragen premies.

Pensioenkosten voor aanspraken die niet zijn ondergebracht in afzonderlijke pensioenfondsen, werden in het algemeen berekend op basis van opgebouwde aanspraken actuariel berekend volgens lokale voorschriften en gebruiken.

Besloten is om met ingang van 1989 de berekeningen van kosten van pensioenregelingen mede te baseren op de in de Verenigde Staten van Amerika geldende richtlijnen zodat een betere aansluiting wordt verkregen bij internationale ontwikkelingen op dit gebied en gelijktijdig meer uniformiteit wordt bereikt bij de berekening van kosten van pensioenregelingen. Het thans voor de Philips groep geïntroduceerde systeem, dat reeds door onze Ameri-

Prof. H. L. Brink, registeraccountant, is buitengewoon hoogleraar Internationale Berichtgeving aan de Rijksuniversiteit Limburg te Maastricht.

kaanse dochterondernemingen werd toegepast, houdt rekening met toekomstige loon- en salarisontwikkelingen alsmede met de verwachte opbrengsten van beleggingen. Verschillen tussen de contante waarde van verwachte pensioenaanspraken en de marktwaarde van de beleggingen, respectievelijk de aanwezige voorzieningen worden in de resultatenrekening opgenomen en gespreid over de resterende dienstjaren.

Door de introductie van de nieuwe methodiek is het resultaat vóór belasting over 1989 gunstig beïnvloed voor *f* 260 miljoen.

In de jaarrekening 1990 wordt de invloed van de 'nieuwe methodiek' niet meer gekwantificeerd.

Op pagina 19 van de jaarrekening 1989 is het van pensioenfondsen 'te vorderen bedrag' opgenomen als onderdeel van de toelichting op de post 'vorderingen':

In overlopende activa zijn in 1989 begrepen vooruitbetaalde pensioenkosten voor een bedrag van *f* 512 miljoen.

In 1990 is dit bedrag opgelopen tot *f* 1.053 miljoen. Uit deze 'overlopende activa' kan een indicatie afgeleid worden van de invloed van de stelselwijziging in 1990. Misschien dat deze indicatie te laag is omdat het logisch zou zijn dat de onderneming haar bijdragen aan de pensioenfondsen zou verlagen tegen de achtergrond van de nieuwe gedachten. De schatting van de invloed van de stelselwijziging in 1990 is door mij berekend als het verschil tussen de saldi van deze 'overlopende activa' aan het begin en aan het eind van 1990 ($1053 - 512 = 541$).

Jaar	Pensioenkosten volgens jaarrekening	Invloed van stelselwijziging	Pensioenkosten volgens 'oude' methode
1985	1.162	–	1.162
1986	1.125	w 112	1.237
1987	1.144	w 70 (s)	1.214
1988	1.189	w 70 (s)	1.259
1989	874	w 260	1.134
1990	625	w 541 (s)	1.166

Het bedrag dat in komende jaren nog als resultaat geboekt zal worden ('nog te amortiseren') vinden we op pagina 22 van de jaarrekening 1989 als onderdeel van de toelichting op de post 'voorzieningen':

In de voorziening voor pensioenen zijn opgenomen de verplichtingen uit pensioenregelingen niet ondergebracht in afzonderlijke pensioenfondsen en uit toezeggingen tot additionele betalingen. Na invoering van de verbeterde berekening van pensioenkosten per 1 januari 1989 ... zijn hierin eveneens begrepen de nog te betalen pensioenkosten, indien de bedragen voor pensioenlasten, zoals verwerkt in de winst- en verliesrekening de financiële bijdragen aan ondernemingspensioenfondsen overtreffen. In het omgekeerde geval waarin sprake is van vooruitbetaalde pensioenkosten, zijn de bedragen opgenomen onder Vorderingen als overlopende activa.

Per 31 december 1989 overtreft de marktwaarde van de beleggingen te zamen met de aanwezige voorzieningen, de verplichtingen uit hoofde van verwachte pensioenaanspraken met *f* 4.500 miljoen. Hiervan is per saldo *f* 495 miljoen reeds verwerkt en opgenomen onder Overlopende activa voor *f* 512 miljoen, respectievelijk onder Voorzieningen voor *f* 17 miljoen.

In 1990 is dat 'overschot' gedaald van *f* 4.500 tot *f* 2.650 miljoen voornamelijk veroorzaakt door de in 1990 opgetreden algemene waardedaling van de beleggingen (als voorbeeld: de waarde van Nederlandse aandelen daalde in 1990 met 16%). Het zou voor de hand liggen dat 'iets' van deze waardedaling werd teruggevonden in de winst- en verliesrekening over 1990. Letterlijke toepassing van FAS 87 maakt echter dat deze daling pas gevolgen heeft voor de jaarrekening 1991. De amortisatie van 'gains and losses' (verschillen tussen schattingen en werkelijkheid) in enig jaar dient namelijk gebaseerd te zijn op het 'overschot' per 1 januari van dat jaar. Concreet: de amortisatie in 1991 zal gebaseerd zijn op *f* 2.650 miljoen, die in 1990 was gebaseerd op *f* 4.500 miljoen. Het basisbedrag van de amortisatie in 1989 (het overschot per 1 januari 1989) wordt niet vermeld.

Uit analyse van deze gegevens kunnen een aantal voorzichtige conclusies getrokken worden:

- de amortisatieperiode (de resterende diensttijd van de 'nu' nog werkzame medewerkers) zal ergens tussen de 8 en 10 jaar liggen (4.500 : 541);²²
- het overschot per 31.12.1988 (1.1.1989) heeft in de buurt van $8 \text{ à } 10 \times 260 = f 2.500,-$ gelegen;
- de in 1991 te verwachten 'FAS-87-winst' zal bij benadering weer op het niveau van 1989 (f 260 miljoen) liggen.²³

Het meest markante van deze analyse is toch wel dat FAS 87 dat in het teken staat van 'income smoothing' (winstegalisatie) in het geval Philips tot een belangrijke verstoring van de trend in de resultatenrekening heeft geleid, respectievelijk zal leiden. Dit is mede het gevolg van het huidige lage winstniveau dat uiteraard erg gevoelig is voor dit soort wisselende uitkomsten.

De Philips-toepassing toont één duidelijke afwijking van FAS 87. Indien er een tekort is op basis van de Accumulated Benefit Obligation dient volgens FAS 87 een credit- en een debetpost te worden opgenomen (de resultatenrekening wordt dus niet belast). Philips boekt dit bedrag ten laste van de resultatenrekening. Pagina 5 van de Jaarrekening 1989 als deel van de 'Grondslagen':

De uit pensioenregelingen voortvloeiende verplichtingen zijn grotendeels ondergebracht in afzonderlijke pensioenfonds of bij derden. Indien dit niet het geval is, of indien door de onderneming toezeggingen zijn gedaan tot additionele betalingen, wordt in de jaarrekening een voorziening opgenomen. De kosten verbonden aan de door de werknemers gedurende de dienstjaren op te bouwen aanspraken bij pensionering worden, ingeval van eindsalarisregelingen in beginsel gelijkmatig over de dienstjaren verdeeld. Indien de contante waarde van de verplichtingen uit hoofde van verwachte pensioenaanspraken afwijkt van de marktwaarde van de beleggingen, respectievelijk de aanwezige pensioenvoorziening, wordt het verschil in de winst- en verliesreke-

ning opgenomen, gespreid over de resterende dienstjaren. Indien de aanspraken op basis van huidige beloning en verstreken dienstjaren echter reeds hoger zijn, wordt dit verschil onmiddellijk ten laste van de winst- en verliesrekening gebracht.

Uit de jaarrekening blijkt niet op welke pensioenfonds bovengenoemde posten betrekking hebben. Op de vergadering van de Nederlandse Pensioenfonds²⁴ is echter medegedeeld dat het voor 'een substantieel deel' deze pensioenfonds betreft. Reden om eens naar de verslaggeving van dit Fonds te kijken (in feite zijn er twee fondsen - A en B - de verslaggeving is echter in opzet identiek).

Uit deze verslagen blijkt het volgende:

- de beleggingen worden gewaardeerd op verkoopwaarde/beurswaarde. Het verschil met de aanschafwaarde wordt tot het daadwerkelijke moment van verkoop op de 'Beleggingsreserve' verantwoord;
- op de balans wordt geen afzonderlijke pensioenverplichting opgevoerd, deze is begrepen in het 'Pensioenvermogen';
- aangegeven wordt wat de 'toetsingsreserve' zou moeten zijn.

Deze wordt berekend:

- op basis van 4 1/4%,
 - rekening houdend met gemiddelde carrière stijgingen,
 - van de 'collectieve' verhogingen worden alleen die van het komende jaar in aanmerking genomen,
 - een algemene risico-opslag van 5%.²⁵
 - er blijkt op deze basis per 31.12.1990 een 'overwaarde' te zijn van
in het A-fonds	854 milj. gld.
in het B-fonds	1.250 milj. gld.
	2.104 milj. gld.
totaal	2.104 milj. gld.

Dit is 13% van de toetsingsreserve waarbij aangetekend wordt dat in relatie tot een overwaarde op basis van FAS 87 de Philips-toetsingsreserve hoger is dan de Accumulated Benefit Obligation (het carrièredeel van de

loonontwikkeling wordt in aanmerking genomen en er wordt gediscoteerd op basis van een lager percentage dan de reële rentevoet). De toetsingsreserve en de Projected Benefit Obligation liggen naar mijn mening²⁶ ongeveer op hetzelfde niveau omdat zowel in de loonontwikkeling als in het disconteringspercentage het inflatie-element is weggelaten. Daarnaast zit in de waardering van de beleggingen nog een 'zichtbare geheime reserve' van f 739 miljoen (A-fonds 230 + B-fonds 509).

Hoeveel voor de Nederlandse pensioenfondsen in de door Philips gesignaleerde overwaarde van f 4.500 miljoen is opgenomen blijkt niet uit de jaarrekening. Bovenstaande cijfers bevestigen wel de uitspraak dat het voor een 'substantieel deel' is. De vraag is in hoeverre deze overwaarde uitkeerbaar is. Nog een andere vraag is wat er zou overblijven van deze overwaarde als niet op basis van 4 1/4% wordt gediscoteerd maar op basis van 4% (Waartoe de financiële positie in beginsel de mogelijkheid biedt. Aldus de verklaring van de actuaaris, pagina 33 Verslag B-fonds). Zoals bekend is Philips ook in de USA genoteerd

en dient daarom een 'SEC-verslag' (Form 20-F) op te stellen, een verslag waarin volledig aan de USA-regels dient te worden voldaan, dus ook aan de disclosure-eisen van FAS 87. De extra-informatie omvat in hoofdzaak drie onderwerpen: een specificatie van (een deel van) de pensioenkosten, een specificatie van het 'overschot' en een opgave van een aantal kwantitatieve uitgangspunten (assumptions).²⁷

Een aantal constatering:

- De mogelijkheid die FAS 87 biedt tot winstegalisatie is bij het vaststellen van de 'return on plan assets' goed benut. Het hoge werkelijke rendement over 1989 is behoorlijk afgezwakt, terwijl het negatieve rendement over 1990 is opgekrikt. Het gevolg was dat de netto pensioenkosten van de defined benefit plans in 1990 negatief waren, ondanks de scherpe daling van de waarde van de beleggingen.
- De 'net amortization of unrecognized net assets' is het saldo van
 - amortization of prior service costs (pensioenverbeteringen met terugwerkende kracht);

Specificatie van (een deel van) de pensioenkosten

	<i>millions of Dutch guilders</i>	
	1989	1990
Service cost – benefits earned during the period	592	649
Interests cost on the projected benefit obligation	1.476	1.738
Return on plan assets		
– actual	cr. 3.295	447
– amounts deferred	1.590	cr. 2.510
	<hr/>	<hr/>
– long term balance	cr. 1.705	cr. 2.063
Net amortization of unrecognized net assets (of which 116 relating to 1990 discontinued segments of businesses presented as extraordinary items)	cr. 224	cr. 432
	<hr/>	<hr/>
Net periodic pensioen cost (cr. = income)	139	cr. 108
Dit betreft dan de pensioenkosten van de defined benefit plans.		
De totale pensioenkosten zijn (volgens de jaarrekening en het SEC-verslag) zodat de kosten van de defined contribution plans (pensioenregelingen waarbij het pensioen afhangt van de premies) bedragen	874	625
	<hr/>	<hr/>
	735	733

- amortization of unrecognized net gains or losses (de in de verschillende jaren ontstane overschotten dan wel tekorten);
 - amortization of transition amount (het overschot/tekort bij invoering van FAS 87).
- Volgens FAS 87 behoeft dit saldo niet naar de drie delen gespecificeerd te worden omdat de drie posten in relatie tot elkaar staan en volgtijdige verschillen elkaar kunnen compenseren.
- De bedragen in de Form 20-F en de jaarrekening zijn ofwel aan elkaar gelijk (de jaarlijkse totale pensioenkosten) of tenderen in dezelfde richting (net amortization of unrecognized net assets 1989 is 224 in de Form 20-F en 260 in de jaarrekening, in 1990 is dit in de Form 20-F 432 ten opzichte van de door mij berekende 541).

In onderstaande opstelling valt het op dat 1989 als vergelijkend cijfer in de Form 20-F over 1990 op een aantal regels is aangepast. Om hiervan de achtergrond te geven moet vermeld worden dat Philips (net als andere multinationals) een deel van de pensioenvoorzieningen heeft ondergebracht bij pensioenfondsen (ze staan dan niet op de Philips-balans) maar ook een deel in 'eigen beheer' heeft als gevolg van de verschillende

regelingen in de diverse landen. Deze staan dan als voorziening op de Philips-balans. Belangrijk hierbij is dat tegenover de voorzieningen die ondergebracht zijn bij pensioenfondsen altijd aanwijsbare beleggingen (plan assets) staan, bij voorzieningen in eigen beheer is dat meestal niet het geval. In de Form 20-F over 1989 had Philips voor de voorzieningen in eigen beheer een bedrag 'plan assets' opgevoerd gelijk aan de betreffende voorzieningen, ik denk met de gedachte 'substance over form'. Dit bleek echter niet te sporen met een letterlijke interpretatie van FAS 87, Philips voerde dus het bedrag van de niet-aanwijsbare plan assets niet meer op in de Form 20-F over 1990. In de specificatie unrecognized/recognized werd dit bedrag gecorrigeerd op de regel recognized, de betreffende voorzieningen (in de Philips-balans) waren immers via de winst- en verliesrekening gevormd (recognized). Bij deze alleszins begrijpelijke wijziging (FAS 87 is moeilijk) moeten toch een tweetal kanttekeningen geplaatst worden:

- het is tactisch fout een dergelijke systeemwijziging niet uitdrukkelijk te melden en toe te lichten;
- het is vreemd dat Philips in de jaarrekening zelf

Specificatie van het 'overschot' ('Funded status')

	Form 20-F 1989 1989	Form 20-F 1990 1989 1990	
Present values of benefit obligations			
Vested	cr. 16.600	cr. 16.600	cr. 16.400
Non-vested	cr. 200	cr. 200	cr. 300
Accumulated benefit obligation	cr. 16.800	cr. 16.800	cr. 16.700
Salary increase assumption	cr. 4.025	cr. 4.025	cr. 5.284
Projected benefit obligation	cr. 20.825	cr. 20.825	cr. 21.984
Plan assets at fair value	25.500	24.400	23.200
Plan assets in excess of projected benefit obligation ('overschot')	4.675	3.575	1.216
Dit overschot wordt als volgt verdeeld in unrecognized/recognized gain (cr. = loss)			
Unrecognized net gain/loss	1.590	1.590	cr. 500
Unrecognized prior service costs	cr. 60	cr. 60	cr. 200
Unrecognized net transition asset	2.650	2.650	2.500
Unrecognized	4.180	4.180	1.800
Net recognized	495	cr. 605	cr. 584
Total	4.675	3.575	1.216

met het 'systeem 1989' is doorgegaan. Dit roept de vraag op wat nu de juiste basis voor de jaarlijkse amortisatie van het overschot is. Is het overschot in de Form 20-F juist dan moet de conclusie luiden dat over de jaren 1989 en 1990 een te hoog bedrag ten gunste van de winst- en verliesrekening is geboekt omdat bij de amortisatie van een te hoog overschot is uitgegaan.

Een aantal kwantitatieve uitgangspunten

In dit kader worden in de Form 20-F de volgende gegevens verstrekt

	1989	1990
Gewogen gemiddeld disconteringspercentage	7-11.0%	7.6-11.0%
Verwacht percentage jaarlijkse loonstijging	4- 8.5%	4.0- 8.5%
Verwacht lange termijn rendementspercentage op 1 januari	5-12.0%	6.0-12.0%

De meest ideale aanduiding van dergelijke verwachtingen is het vermelden van één (gemiddeld) percentage en de spreiding (laagste en hoogste). Wordt slechts één van de twee gegeven dan moet de voorkeur gegeven worden aan het vermelden van het gemiddelde percentage.

Al met al moet geconstateerd worden dat de informatie in de Form 20-F voor een deel als nuttige aanvulling op hetgeen in de jaarrekening is vermeld, moet worden beschouwd maar dat in de gevallen dat deze informatie (ogenschijnlijk?) in strijd is met de jaarrekening dit op zijn zachtst gezegd verwarrend werkt.

9 De internationale benadering door Shell

Shell heeft in 1988 FAS 87 als grondslag voor de verwerking van pensioenen geïntroduceerd.

De volgende informatie is overgenomen uit het Verslag over 1990, grondslagen (pagina 33):

Pensioenregelingen
De voor pensioenregelingen vereiste middelen

worden, indien werknemers zelf bijdragen en ook in veel gevallen waarin dit niet gebeurt, ondergebracht in fondsen waarvan de middelen afgezonderd zijn van die der maatschappijen. Indien in verband met plaatselijke omstandigheden de middelen niet in een afzonderlijk fonds zijn ondergebracht, wordt in de financiële overzichten een voorziening ter grootte van de contante waarde van de pensioenverplichting opgenomen. De berekening van de voorziening pensioenverplichtingen van al dan niet in afzonderlijke fondsen ondergebrachte pensioenregelingen geschiedt door onafhankelijke actuarissen.

De pensioenkosten over het jaar bestaan uit de toename van de actuariële contante waarde van de pensioenverplichting uit hoofde van in het jaar verworven aanspraken en de rente over de verplichting ter zake van in voorgaande jaren verworven aanspraken, onder aftrek van het verwachte rendement op de beleggingen van de pensioenfondsen. Deze kosten worden aangepast door toerekening over de geschatte gemiddelde resterende diensttijd van het bedrag waarmee de beleggingen de pensioenverplichting overschreden op het tijdstip waarop de huidige methode ter bepaling van de pensioenkosten werd ingevoerd, alsmede van eventueel nog niet in aanmerking genomen kosten samenhangend met verstreken diensttijd.

Baten of lasten die sinds de invoering van de huidige methode ontstaan als gevolg van veranderingen in de omvang van de pensioenverplichting of de waarde van de beleggingen voortvloeiend uit verschillen tussen de werkelijke ontwikkelingen en de veronderstellingen, worden vergeleken met een bedrag gelijk aan 10% van de marktgerelateerde waarde van de beleggingen of 10% van de contante waarde van de pensioenverplichting indien deze hoger is. Een eventueel uit die vergelijking blijkend voor- of nadelig verschil wordt toegerekend over de geschatte gemiddelde resterende diensttijd.

Deze tekst wijkt slechts op ondergeschikte punten af van de tekst opgenomen in het verslag over

MAB

1989 met één uitzondering. De 'corridorbepaling' (door mij gecursiveerd) is nu vermeld. Er mag dan ook van worden uitgegaan dat Shell deze mogelijkheid over 1990 heeft benut. Anders gezegd (zie de hierna volgende cijferopstelling) de stijging van het overschot van £ 1.339 miljoen begin 1989 tot £ 2.637 miljoen begin 1990, heeft voor de

resultatenrekening geen (of in mindere mate?) consequenties gehad.²⁸ Uit het verslag 1990 is uit 'toelichting 25 Pensioenregelingen'²⁹ het volgende overgenomen. De layout is hierbij enigszins aangepast, tevens heb ik waar mogelijk de cijfers over 1988 toegevoegd:

De positie van de in fondsen ondergebrachte pensioenregelingen wordt hieronder weergegeven:

	1990	1989 £ miljoen	1988
Contante waarde van de pensioenaanspraken op basis van huidige salarisniveaus ³⁰	9.723	9.332	8.106
Contante waarde van de invloed van de verwachte toekomstige salarisverhogingen	1.458	1.604	1.288
Verplichting uit hoofde van aanspraken uit verstreken diensttijd ³¹	11.181	10.936	9.394
Beleggingen van pensioenfondsen, tegen marktwaarde	11.509	13.573	10.733
Bedrag waarmee de beleggingen de contante waarde van de pensioenverplichting overschrijden	328	2.637	1.339
Bestaande uit			
Na invoering van huidige methode ter bepaling van pensioenkosten resterende niet in aanmerking genomen netto baten ³²	554	640	—
Sinds invoering van de huidige methode niet in aanmerking genomen netto baten/lasten ³³	(404)	1.727	—
Niet in aanmerking genomen kosten samenhangend met verstreken diensttijd ³⁴	(215)	(80)	—
Vooruitbetaalde pensioenkosten ³⁵	393	350	216

Rekenrente, salarisontwikkeling op lange termijn en andere veronderstellingen met betrekking tot de verschillende regelingen lopen uiteen, aangezien zij door lokale omstandigheden worden bepaald. Bij de op gewogen gemiddelden gebaseerde actuariële veronderstellingen ten aanzien van de voornaamste pensioenregelingen binnen de Groep werden gehanteerd:

	1990	1989	1988
een rekenrente van	9.2%	8.6%	8.2%
een toekomstige salariscroei van	7.0%	6.2%	6.2%
een lange termijnrendement op beleggingen van	9.3%	8.6%	8.6%

MAB

De pensioenkosten zijn als volgt opgebouwd:

	1990	1989 £ miljoen	1988
Toename van de contante waarde van de verplichting uit hoofde van pensioenaanspraken gebaseerd op diensttijd gedurende het jaar ³⁶	356	364	293
Rente over de pensioenverplichting ter zake van diensttijd in voorgaande jaren ³⁷	938	817	724
Verwacht rendement op beleggingen van pensioenfondsen ³⁸	(1.151)	(977)	(848)
Toerekening van baten of lasten en niet in aanmerking genomen backservicekosten	21	(28)	(16)
Toerekening van het bedrag waarmee de beleggingen bij de invoering van de huidige methode ter bepaling van de pensioenkosten de pensioenverplichting overtroffen	(41)	(44)	(42)
Kosten van pensioenregelingen	123	132	111
Dotaties aan spaarregelingen e.d.	65	68	59
Pensioenkosten voor het jaar	188	200	170

Om de invloed van de stelselwijziging in 1988 te tonen geef ik ook de pensioenkosten van de voorgaande drie jaren:

	1987	1986	1985
	£ miljoen		
Pensioenkosten voor het jaar	370	424	431

Evenals bij Philips kunnen we ook hier ongeveer een halvering van de kosten van pensioenen in de winst- en verliesrekening constateren als gevolg van de 'nieuwe methodiek'. Opvallend (ten opzichte van Philips) is het lage aandeel van de 'defined contribution plans'.

Ik wijs er duidelijkshalve nog op dat ook Shell niet het werkelijke rendement op de beleggingen in aanmerking neemt bij de bepaling van de pensioenkosten maar het verwachte lange-termijnrendement:

Het feitelijke rendement op de beleggingen van

pensioenkosten was in 1990 negatief: £ 836 miljoen (£ 2.207 miljoen positief in 1989 en £ 1.456 miljoen positief in 1988). Gezien het lange-termijnkarakter van de pensioenverplichtingen wordt voor de bepaling van de jaarlijkse pensioenkosten uitgegaan van het verwachte rendement op lange termijn op de beleggingen van de pensioenfondsen.

Ook Shell stelt een Form 20-F op. Dit geeft voor de pensioenen geen extra-informatie omdat Shell ook in de Toelichting in het officiële (Nederlandse) verslag FAS 87 volgt (zie noot 25 van de jaarrekening).

Ik heb geen informatie of en in hoeverre de in het Shell-verslag opgenomen 'pensioenposten' het Nederlandse pensioenfonds betreffen. Het is echter waarschijnlijk dat dit eveneens voor een niet-onbelangrijk deel het geval is getuige de volgende passages uit het verslag 1989 van de Stichting Shell Pensioenfonds (pagina 5):

Pensioenregeling
Gezien de financiële positie van het Fonds

werd de bijdrage van de deelnemende maatschappijen evenals in 1987 en 1988, tijdelijk verlaagd. In 1989 heeft de Raad van Bestuur besloten de verlaging voor 1990 te continueren.

Voor 1989 werd ook de pensioenbijdrage van de fondsleden in actieve dienst verlaagd van 10% naar 8% van het salaris (beide na aftrek van de verschuldigde AOW premie). In december 1989 werd besloten de reductie met 2% van het salaris gedurende 1990 voort te zetten.

Verder wijs ik er op dat de activa (beleggingen) worden gewaardeerd tegen 'aanschaffingswaarde' (voor meer details zie pagina 21/22 van het Verslag van het pensioenfonds).

De actuaris vermeldt ten slotte nog:

De uitkomsten van de berekening zijn:

Contante waarde der op de Stichting rustende verplichtingen	f 16.462.016.000,-
Contante waarde van de verwachte toekomstige stortingen	f 4.695.447.000,-
Voorziening Pensioenverplichtingen ³⁹	f 11.766.569.000,-

Blijkens de balans staan per 31 december 1989 middelen ter beschikking met een waarde van f 11.777.398.000,-. Hieruit blijkt dat het vermogen de Voorziening Pensioenverplichtingen overtreft, zodat het Fonds per de balansdatum financieel in evenwicht is.

Uit de rekening van lasten en baten en het rendementsoverzicht blijkt dat het rendement over het vermogen belangrijk hoger is dan de rekenrente van 4% per jaar. Daarboven is in de Voorziening Pensioenverplichtingen een reserve aanwezig.

Het Fonds heeft derhalve voldoende weersstandsvermogen tegen algemene salarisverhogingen en andere verstoringen van het financiële evenwicht.

Uit deze bewoordingen moet wel afgeleid worden dat het Shell-pensioenfonds een niet onaanzienlijke stille reserve heeft, zeker op basis van FAS 87. Hoe groot deze is valt niet te berekenen. De zichtbare reserve is (zoals bij de meeste pensioenfonds) te verwaarlozen.

10 De internationale benadering door Unilever

In de jaarrekening 1989 heeft Unilever onderscheid gemaakt tussen pensioenkosten en pensioenfinanciering. De volgende tekst werd opgenomen in de 'toegepaste grondslagen':⁴⁰

In de geconsolideerde balansen zijn voorzieningen opgenomen voor verplichtingen voortvloeiende uit niet bij externe fondsen ondergebrachte (eind)salarisregelingen. Met betrekking tot bij fondsen ondergebrachte regelingen worden verschillen tussen de ten laste van winst- en verliesrekening gebrachte bedragen en de aan elke regeling betaalde bedragen onder activa (vooruitbetaling) of passiva (voorziening) in de balans opgenomen.

Als gevolg daarvan verschenen de volgende bedragen in de balans

	(hfl. miljoen)		
	31.12.88	31.12.89	31.12.90
Langlopende vorderingen			
Vooruitbetalingen in het kader van bij fondsen ondergebrachte pensioenregelingen (D)	-	121	227
Pensioenen en soortgelijke verplichtingen ... voorzieningen in verband met wel bij fondsen ondergebrachte pensioenregelingen (C)	-	30	326

Genoemde bedragen hadden voornamelijk betrekking op de Britse tak van Unilever. Eind 1989 was er dus per saldo een vordering op de pensioenfonds, eind 1990 was er sprake van per saldo een schuld.

Deze stelselwijziging is vermoedelijk wel van invloed geweest op de jaarlijks ten laste van de winst- en verliesrekening gebrachte pensioenkosten maar was niet erg groot:

	(hfl. miljoen)		
	1988	1989 ⁴¹	1990
Pensioenkosten		625	512
(Eind)salarisregelingen	686	597	

Alhoewel Unilever met deze stelselwijziging in de richting is gegaan van FAS 87, ontbreken toch teveel typische aspecten om van een 'Amerikaanse' aanpak⁴² te spreken. Unilever volgt het Britse SSAP 24 'Accounting for Pension Costs'.⁴³

Interessant is dat de Stichting Unilever Pensioenfonds 'Progress' in haar jaarverslag 1989 officieel een aan Unilever uit te keren overschot toonde.⁴⁴

'De positie van de Stichting' blijkt uit het navolgende citaat uit de actuariële verklaring (pagina 15):

Blijkens de balans beschikt de Stichting per 31 december 1989 over bezittingen, waaronder begrepen de herverzekeringen, groot f 43.609.000,-, welke zijn gewaardeerd op f 3.716.046.000,-.

Ten opzichte van de voorziening pensioenverplichtingen is derhalve een reserve aanwezig, groot f 114.414.000,-.

Naast de voorziening pensioenverplichtingen is voorts berekend de contante waarde der verplichtingen voor het geval, dat alle verzekeren op de balansdatum met behoud van premievrije aanspraken zouden uittreden. Deze contante waarde bedraagt f 3.044.227.000,-.

Tegenover deze contante waarde staat het vermogen van f 3.716.046.000,- met een rendement dat hoger is dan de 4% rentevoet op basis waarvan de contante waarde der verplichtingen is berekend.

Bovendien beschikt de Stichting over een beleggingsreserve, groot f 77.254.000,-.

De positie van de Stichting is, gebaseerd op de situatie per 31 december 1989, derhalve goed te noemen.

Progress heeft dan ook besloten:

- de werkgeversbijdrage tijdelijk op 0 te stellen;
- de Unilever-ondernemingen een restitutie te geven ter grootte van f 110 miljoen gulden;
- in de komende jaren verdere terugbetalingen te doen indien het vermogen van het fonds groter is dan ter dekking van de verplichtingen noodzakelijk is;

- de pensioenlasten van de contributieplichtige deelnemers tijdelijk op 0 te stellen.⁴⁵

In het door Unilever uitgegeven persbericht wordt gesteld dat de restituties in de concernresultaten van Unilever als lagere pensioenkosten tot uitdrukking komen '*gespreid over een aantal jaren*'. In de jaarrekening 1990 van Unilever wordt hiervan echter geen melding (meer) gemaakt zodat dit deel van het 'verhaal Unilever' enigszins uitgaat als een nachtkaaars.

11 Toetsing van de toepassingen door Nederlandse multinationals

In dit hoofdstuk wordt de toepassing getoetst aan de door mij in hoofdstuk 6 ontwikkelde normen.

a toetsing aan de Nederlandse wetgeving

De Nederlandse wetgeving inzake de jaarrekening in Titel 9 van Boek 2 BW is gebaseerd op het inzichtvereiste waarbij artikel 362 centraal staat⁴⁶ en op de kapitaalbescherming waarvan de in lid 2 van artikel 384 verwoorde voorzichtigheid één van de belangrijkste uitwerkingen is.⁴⁷

● *het inzichtvereiste*

Bij dit inzichtvereiste speelt de 'toelichting', de 'disclosure', (waarderingsgrondslagen, nadere specificaties van balans en winst- en verliesrekening) een belangrijke rol. FAS 87 is een typische uitwerking van de Amerikaanse praktijk waarbij in balans en winst- en verliesrekening 'veel' is toegestaan mits in de toelichting een en ander uitgebreid is toegelicht.

In dit verband moeten we eerst een algemene opmerking maken. De Amerikaanse regelgeving is zeer uitgebreid maar mag in de USA bij de deskundige gebruiker van de jaarrekening als bekend worden verondersteld. Daarom kan de beschrijving van de waarderingsgrondslagen globaal en vooral beperkt zijn. Een dergelijke bekendheidsveronderstelling kan voor de Nederlandse situatie niet gehanteerd worden. Dit leidt tot een praktische beperking van Amerikaanse (en andere buitenlandse) regelgeving in de Nederlandse situatie. Zowel de verslaggeving van Philips, Shell als

Unilever zijn illustraties van dit probleem, ze zijn nauwelijks toegankelijk voor de niet deskundige gebruiker omdat de kennis van de achterliggende buitenlandse regelgeving zal ontbreken. Een opmerking die in ieder geval ook voor een deel van de deskundige lezers gemaakt zal kunnen worden. Daarnaast moet er op gewezen worden dat er een bepaalde complementariteit bestaat tussen balans en winst- en verliesrekening enerzijds en de toelichting anderzijds. De procedure van Philips waarbij balans en winst- en verliesrekening op het punt van pensioenen op Amerikaanse leest zijn geschoeid terwijl er een traditionele Nederlandse beperkte toelichting wordt gegeven, kan dan ook niet met een voldoende worden gewaardeerd.⁴⁸

Daar komt voor Philips nog de complicatie bij dat (over 1990) de Amerikaanse toelichting (Form 20-F) kennelijk op andere balans en winst- en verliesgegevens is gebaseerd dan de toelichting in de Nederlandse jaarrekening. Unilever voldoet mijns inziens niet geheel aan de disclosure-eisen van de Britse regelgeving (SSAP 24). Slechts Shell scoort op dit punt goed.

• *de overweging van voorzichtigheid*

In artikel 384 lid 2 is de overweging van voorzichtigheid nader uitgewerkt in het voorschrift dat winsten slechts getoond mogen worden als ze gerealiseerd zijn en dat verliezen genomen moeten worden zodra ze bekend zijn geworden. De 'income smoothing' (winstegalitatie) die één van de pijlers is van FAS 87 verdraagt zich niet met de in artikel 384 lid 2 verwoorde overweging van voorzichtigheid. Zie in dit verband de grote verschillen tussen het verwachte lange termijnrendement van beleggingen en het werkelijke rendement zowel bij Philips als Shell. Een minder scherpe variant van deze overweging zou daarom kunnen zijn dat winsten slechts genomen mogen worden voor zover ze *realiseerbaar* zijn. Ik kom op deze variant onder punt b nog terug.

b typisch Nederlandse (niet-Amerikaanse) situaties

Naar mijn mening hadden Philips, Shell en Unilever aan moeten geven hoe bepaalde typische

Nederlandse 'pensioengebruiken' in de berekening waren verwerkt. Er is bij mij nauwelijks twijfel dat gebruiken als invaliditeitspensioen, weduwen- en wezenpensioen die in Amerika niet of nauwelijks voorkomen en dus niet zijn voorzien in de Amerikaanse regelgeving, door de drie multinationals, waar actueel in aanmerking zijn genomen. Of in de berekening van de projected benefit obligation (die gebaseerd is op toekomstige loonniveauontwikkelingen) ook rekening is gehouden met de in Nederland gebruikelijk naindexatie van reeds ingegane pensioenen is voor mij minder zeker. Op dit punt mag een duidelijke uitspraak verwacht worden.⁴⁹

Ik kom nog even terug op de realiseerbaarheid van de als winst (negatieve pensioenkosten) opgevoerde bedragen. Nederlandse pensioenfondsen enerzijds en de drie multinationals anderzijds berekenen zowel de pensioenkosten als de pensioenverplichtingen op een verschillende basis. De algemene tendens is dat de ondernemingen tot lagere pensioenkosten en lagere pensioenverplichtingen voor het Nederlandse deel (dat een belangrijk deel van het geheel is) komen dan de Nederlandse pensioenfondsen. De financiële verrekening tussen onderneming en pensioenfonds wordt echter beheerst door de door de pensioenfondsen berekende pensioenkosten en pensioenverplichtingen. Dit leidt tot de conclusie dat in het algemeen in de huidige situatie door de ondernemingen 'vooruitbetaalde pensioenkosten' die in feite een vordering op de pensioenfondsen zijn, worden opgevoerd die slechts ten dele inbaar zullen blijken te zijn.⁵⁰ Daarnaast wil ik nog eens verwijzen naar de paragraaf 'Er zijn meer kapers op de kust' waarin meer vraagtekens zijn gezet bij de uiteindelijke inbaarheid van de geboekte 'vooruitbetaalde pensioenkosten'.

c een stelwijziging (?)

Overgang van een systeem van cash accounting op een of andere vorm van accrual accounting dient mijns inziens als een stelselwijziging conform artikel 384 lid 6 beschouwd te worden. Daarom dient de reden uiteengezet te worden en inzicht dient te worden gegeven in de betekenis

van de wijziging voor vermogen en resultaat aan de hand van aangepaste vergelijkende cijfers.

Alvorens de uitwerking daarvan door de drie multinationals te toetsen eerst een algemene opmerking over de verwerking van het eenmalige verschil bij invoering. In de Nederlandse wetgeving is niets expliciet voor de verwerking van dit verschil geregeld. Aangenomen mag worden dat de onderneming de keuze heeft tussen verwerking in de winst- en verliesrekening en rechtstreekse verwerking in het eigen vermogen.⁵¹ Het geleidelijk verwerken (amortiseren) is een nieuw fenomeen dat nog niet in de Nederlandse literatuur als zodanig is besproken. Wie echter 'income smoothing' verwerpt zal zich ook tegen deze amortisatie moeten verzetten.

- *het uiteenzetten van de reden*

Zoals geciteerd wijst Philips op een betere aansluiting bij internationale ontwikkelingen en naar uniformiteit bij de berekening van kosten van pensioenregelingen. Naar mijn mening had het eerste deel van de motivering aan kracht gewonnen indien deze aanpassing als een totaal-pakket was gepresenteerd waarin ook aanpassingen waren opgenomen die negatief uitwerken op de winst. De behandeling van goodwill is van het laatste een duidelijk voorbeeld.

Shell motiveert de overgang op FAS 87 niet, waarschijnlijk omdat het volgen van gewijzigde regelgeving *in de USA* niet nader toegelicht behoeft te worden. Als dit de overweging is om geen reden te geven is dit geen valide argument, binnen de *Nederlandse* verhoudingen dient het overgaan op *buitenlandse/internationale* regelgeving wel degelijk toegelicht te worden. De vraag of de uitbreiding van de beschrijving van de grondslagen met de 'corridor-bepaling' uit FAS 87 ook als een stelselwijziging zou moeten worden beschouwd laat ik verder onbesproken.

Unilever motiveert de overgang van cash accounting op accrual accounting evenmin. Ook hier moet waarschijnlijk de reden gezocht worden in de combinatie van het voldoen aan zowel de Nederlandse als de Britse regelgeving. De op Shell geleverde kritiek is daarom voor Unilever eveneens actueel.

- *aangepaste vergelijkende cijfers*

Philips heeft de vergelijkende cijfers (invloed op vermogen en resultaat) niet aangepast, doch geeft wel het effect op het resultaat vóór belastingen. De gebruiker moet het netto-bedrag zelf dus schatten. De invloed op het vermogen wordt niet gegeven, aangenomen mag worden dat dit gelijk is aan het netto-bedrag van de invloed op het resultaat vóór belastingen. De door Philips gegeven summier informatie leidt zeker niet tot het in artikel 362 verlangde inzicht dat een verantwoord oordeel mogelijk maakt.

Shell geeft aan dat de invloed op het resultaat (en dus ook op het vermogen) 'voor 1988 niet van grote betekenis is'.⁵²

Dit maakt het aanpassen van vergelijkbare cijfers feitelijk overbodig.

Unilever geeft geen indicatie van de invloed en heeft de vergelijkende cijfers niet aangepast. Een zelfde opmerking als zojuist bij Philips is gemaakt is hier op zijn plaats.

12 Tot besluit

In de inleiding heb ik enige gedachten toegezegd voor een verbeterde al dan niet internationale benadering van de verwerking van pensioenen in de jaarrekening.

In de eerste plaats moet gewaarschuwd worden voor het effect op de buitenwereld dat toepassing van tot winstverbetering leidende 'internationale' regelgeving (FAS 87, IAS 19, SSAP 24) in de Nederlandse situatie in het algemeen zal hebben. Beschuldigingen van 'creative accounting' (winstinflatie en income smoothing) worden snel geuit en zijn nauwelijks te weerleggen.

Wie dit avontuur desondanks aangaat moet de overgang met de meest mogelijke zorg omringen. Ik noem in het bijzonder:

- geef een overtuigende reden voor de overgang, maak zo mogelijk een totaal-pakket dat alle daarvoor in aanmerking komende onderwerpen omvat ook die nadelig zijn voor het resultaat. Daarbij zou gedacht kunnen worden aan het activeren en afschrijven van goodwill;
- geef altijd aangepaste vergelijkende cijfers

- zodat een eerlijke objectieve beoordeling van de winstontwikkeling mogelijk blijft;
- geef alle informatie die in de geadopteerde regelgeving wordt gevraagd, ook in het geval dat getwijfeld wordt aan de informatieve waarde daarvan;
 - besteed de grootst mogelijke aandacht aan situaties die afwijken van de situaties die uitgangspunt waren voor de geadopteerde regelgeving, handel daarbij 'in de geest van ...';
 - wees niet te gretig bij het winstnemen, het is rampzalig indien op eerder genomen winsten moet worden teruggekomen.

Maar ook dan blijft er nog het probleem dat de jaarrekening voor het grote publiek althans voor het onderwerp pensioenen een geheimzinnig en mede daardoor verdacht document blijft. Er is dan nog maar één echte oplossing namelijk door de situatie waarover verslag wordt gedaan te vereenvoudigen. Ten aanzien van de verwerking van pensioenen denk ik dan aan een financieel verrekeningssysteem tussen onderneming en pensioenfonds waarbij rekening wordt gehouden met eventuele overschotten of tekorten van het fonds. Er ontstaat dan een uitkomst die in dezelfde richting gaat als FAS 87 maar die gebaseerd is op een feitelijke situatie en waarbij rekening gehouden wordt met de typisch Nederlandse omstandigheden. Daarover kan op de voor het grote publiek begrijpelijke manier van cash accounting verslag worden gedaan. Ik wijs er op dat Philips in haar financiële relatie met de Nederlandse pensioenfondsen reeds een dergelijk systeem hanteert:

'Na aftrek van de door de aangeslotene verschuldigde pensioenbijdrage wordt voor de vaststelling van de totaal aan de Stichting te betalen pensioenpremie op het werkgeversgedeelte van de basispremie nog een korting of opslag toegepast afhankelijk van het positieve of negatieve verschil tussen het Pensioenvermogen en de Toetsingsreserve per berekeningdatum.'⁵³

De verhoudingen tussen onderneming en (Nederlands) pensioenfonds zijn bij Shell en Unilever iets minder dynamisch in opzet dan bij Philips maar

hebben vergelijkbare effecten (tijdelijke verlaging of stopzetting van de premiebetaling, in het geval Unilever gecombineerd met een premierestitutie).

De afsluitende vraag is dan ook waarom Philips, Shell en Unilever het daarbij niet gelaten hebben voor in ieder geval hun Nederlandse ondernemingspensioenfondsen. Het antwoord kan slechts door deze ondernemingen zelf gegeven worden.

Literatuur (behorend bij deel 2)

De toepassing door Nederlandse multinationals

Jaarverslagen Philips, Shell en Unilever.

Sec-verslagen Philips, Shell en Unilever.

Jaarverslagen Pensioenfondsen van Philips, Shell en Unilever. (Progress).

Noten

21 MAB, oktober 1991, p. 470 e.v.

22 Uitgaande van een pensioengerechtigde leeftijd van 60 a 65 jaar betekent dit dat de leeftijd van de gemiddelde Philips-medewerker eind 1989 ruim 50 jaar (!) geweest moet zijn (60 a 65 - 8 a 10).

23 Waarschijnlijk iets hoger omdat de daling van het overschot in 1990 (van 4.500 naar 2.650) geamortiseerd moet worden op basis van de dan geldende resterende diensttijd. Deze zal door de operatie Centurion, waarbij van relatief meer oudere werknemers het dienstverband zal zijn verbroken, wel wat langer geworden zijn. Een vraag is of FAS 88 waarbij een 'overschot' betrekking hebbend op het personeel dat betrokken was bij een grote reorganisatie onmiddellijk als gerealiseerd moet worden beschouwd, tot 'extra-winsten' zal leiden.

24 Vergadering van 19 juni 1990.

25 Een dergelijke opslag zou dekking kunnen geven voor het risico dat in de huidige sterftetafels geen rekening wordt gehouden met verwachte sterfte-ontwikkeling. Op basis van de huidige inzichten zou de pensioenverplichting daardoor met 3% dienen te worden verhoogd. (Zie L. A. Peters: Voorziening voor pensioenverplichtingen, huidige en toekomstige sterftekansen; *Tijdschrift voor pensioenvraagstukken*, januari 1991). Wie nog meer 'algemene risico's' zoekt zou nog eens aan de uitspraak van het Europese Hof, het Barber-arrest, kunnen denken inzake gelijk pensioen voor vrouwen en mannen en de daarbij horende problematiek van de deeltijdwerkers.

26 Aan deze mening liggen geen berekeningen ten grondslag, daarvoor ontbreekt het basismateriaal. Het is dus vooral 'gevoelsmatig', zie met name ook figuur 4 uit deel 1.

27 Annual report of the Philips Group on Form 20-F to the Securities and Exchange Commission for the year ended december 31, 1990; p. 64.

28 Ook Shell baseert zich conform FAS 87 voor de amortisatie

in enig jaar op het overschot per 1 januari van dat jaar. Verwacht mag worden dat de daling tot £ 328 miljoen per begin 1991 (ten opzichte van een overschot van £ 1.339 miljoen) binnen de corridor valt en dus ook geen consequenties zal hebben voor de winst- en verliesrekening over 1991.

29 Er is een duidelijk verschil in de opzet van de Shell- en de Philipsrapportering. Shell geeft een toelichting 'per onderwerp' terwijl Philips per afzonderlijke post van de balans, respectievelijk de winst- en verliesrekening een toelichting geeft (het 'notensysteem'). In de Form 20-F geeft Philips ook een toelichting 'per onderwerp'. In de concrete situatie van een bepaald onderwerp (hier dus Pensioenen) moet aan het Shell-systeem de voorkeur gegeven worden.

30 Accumulated benefit obligation.

31 Projected benefit obligation.

32 Unrecognized net transition asset.

33 Unrecognized net gain (loss).

34 Unrecognized prior service costs.

35 Recognized.

36 Service costs.

37 Interests costs.

38 Return on plan assets.

39 Voor de liefhebbers wijs ik er op dat de actuaris hier de in IAS 19 genoemde 'projected benefit valuation' volgt. (Zie ook noot 7, deel 1).

40 Pagina 5 jaarrekening 1989.

41 Unilever wijzigde per 1.1.1990 haar valutaomrekeningsmethode voor de winst- en verliesrekening.

42 Dit blijkt ook al daaruit dat Unilever in haar Form 20-F andere (en meer) informatie geeft onder het hoofd 'Pension Plans' (FS 28 en 29). De invloed van toepassing van FAS 87 bedraagt een winst van 32 milj. gld. in 1988, van 83 milj. gld. in 1989 en van 26 milj. gld. in 1990. Omdat de FAS 87-informatie bij Unilever in feite 'pro memorie' is ga ik op deze informatie niet verder in. Voor een vergelijking van SSAP 24 met IAS 19 en FAS 87 verwijst

ik naar (bij voorbeeld) de uitgave van Arthur Young: SSAP 24 Accounting for Pension Costs, an interpretation.

43 De in SSAP 24 gevraagde disclosure is net als in FAS 87 en IAS 19 erg uitgebreid. Slechts een deel van deze disclosure heb ik in de Jaarrekening van Unilever kunnen terugvinden.

44 Zie het Jaarverslag van Progress en het naar aanleiding daarvan uitgegeven persbericht door Unilever.

45 Dit was althans het voornemen.

46 Zie ook artikel 384 lid 1.

47 Maar niet het enige, zie ook de bepalingen met betrekking tot wettelijke reserves.

48 Het belangrijkste voorbeeld is dat in de Amerikaanse toelichting de 'normale' jaarlijkse pensioenkosten en het 'smoothing element' apart vermeld worden. Philips geeft deze specificatie niet in de officiële jaarrekening waardoor geen verantwoord oordeel over de ontwikkeling van het resultaat kan worden gevormd.

49 Ik ben van mening dat de geest van FAS 87 eist dat met deze naindexatie rekening wordt gehouden.

50 Naar mijn mening zijn daarom de bedragen die in de Form 20-F zijn opgevoerd eveneens voor zover het de Nederlandse pensioenfondsen betreft, op een te hoge basis berekend. De vraag of de thans opgevoerde 'voortuitbetaalde pensioenkosten' voor een deel oninbaar zullen blijken te zijn kan op basis van de beschikbare gegevens niet worden beantwoord.

51 Een onderzoek in het Verenigd Koninkrijk heeft uitgewezen dat slechts 14 van de 350 onderzochte companies de optie van rechtstreekse verwerking in het eigen vermogen hebben gekozen. De kans om gedurende een tamelijk lange periode de resultaten te kunnen 'verbeteren' is door de overgrote meerderheid van de companies derhalve benut. (Accountancy, November 1990, page 34).

52 Jaarverslag 1988, pagina 43.

53 Jaarverslag 1990 Stichting Philips Pensioenfonds B, pagina 12.